

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

КУДРІН Олег Вікторович

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО ПЕДАГОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
В СИСТЕМІ “ПЕДАГОГ - УЧЕНЬ”**

13.00.04 - професійна педагогіка

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

374
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в

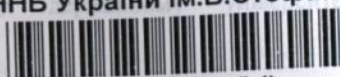
ім. І. І. Мечникова

Наукові керівники - кандидат педагогічних наук

Одеський ЛННБ України ім.В.Стефаніка
ЯКУБОВСЬКА Олександра Миколаївна

кандидат історичних наук, доцент

ЯКУБОВСЬКИЙ Олексій Петрович

00757075 (V)

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор

ЛУГОВИЙ Володимир Іларіонович

- кандидат фізико-математичних наук,

старший науковий співробітник

СОЛДАТЕНКО Микола Миколайович

Провідна установа - Київський національний університет

ім. Тараса Шевченка

Міністерства освіти України (м. Київ)

Захист відбудеться 11 грудня 1996 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01. 61. 01. в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9; 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано " " листопада 1996 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Г.М.Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Кардинальні зміни у суспільному житті України - розбудова демократичної держави, відродження національної освіти, створення концепції української національної школи докорінно змінюють ситуацію в системі освіти, зумовлюють необхідність її динамічного розвитку, стратегічні напрями якого визначено в Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Законі "Про освіту". Оскільки донедавна, протягом десятиліть в системі освіти домінував командний стиль управління, моносвітоглядний підхід, жорстке пряме регулювання усіх сторін педагогічної діяльності, сьогодні особливої актуальності набуває проблема підготовки педагогічних кадрів, в яких був би сформований належний рівень управлінської культури. В умовах сьогодення вчителю необхідно бути особливо чутливим, сприйнятливим до всіх інновацій, змін, що відбуваються в науковому та соціально-економічному житті, і відповідно володіти методикою особистого самоудосконалення, саморозвитку; з урахуванням світоглядного плюралізму зростає увага до уміння чинити особливо тактовний коректний вплив на учня з метою розвитку в нього гуманістичних ціннісних орієнтацій. Все це неможливо без значного розширення управлінської підготовки студентів.

Розгляд функціональної структури педагогічної системи в цілому, а також аналіз її підструктури "педагог-учень" показує, що управління є іманентною рисою педагогічної діяльності, що пронизує весь навчально-виховний процес. А звідси постає нагальна необхідність спеціальної управлінської підготовки майбутніх вчителів.

Отже, зазначимо, що окреслена проблема є широкою і багатомірною. У працях А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Ю.К. Бабанського, П.М. Керженцева, В.С. Пікельної, М.В. Черпинського, Ю.В. Васильєва визначено методологічні, теоретичні засади виділення

управлінського, організаційного аспекту професійної педагогічної діяльності.

Структуризацію та аналіз компонентів педагогічної діяльності здійснено Ф.Н. Гоноволіним, Н.В. Кузьминою, В.О. Крутецьким, В.О. Слатьсоніним, Т.Н. Мальковською, О.І. Щербаковим. При цьому суттєві (в т. ч. - професійні) особливості спілкування, комунікації як творчого процесу розглянуто в творах М.С. Кагана, В.А. Кан-Каліка.

Аналіз психологічних особливостей процесу педагогічного управління (рефлексивне управління, педагогічна рефлексія) зроблений Ю.Н. Кулюткіним, Г.С. Сухобською, Т.С. Соченем.

Компоненти готовності та особливості професійної підготовки педагогів визначали О.А. Абдулліна, І.А. Зязюн, В.І. Луговий, О.Г. Мороз, М.М. Солдатенко, Н.Г. Ничкало, В.А. Семиченко.

Різні форми і шляхи такої підготовки розглянуто різними дослідниками: модульне навчання - А.М. Алексюк, П.В. Стефаненко; педагогічна практика - В.І. Воробей, практичні заняття - В.М. Хрипун; студенське самоврядування - М.І. Приходько, О.Л. Жук; комплексне зближення структури навчальної та майбутньої професійної діяльності - С.С. Салаватова.

Всебічний методологічний аналіз менеджменту як прикладної наукової дисципліни про управління соціальними, соціально-економічними системами зроблений М. Месконом, М. Альбертом, Ф. Хедуурі.

Проблеми комплексної підготовки менеджерів докладніше розглядають М. Вудкок, Д. Френсіс, Б. і Х. Швальбе, Р. Хен, Г. Беме. Окремі аспекти підготовки керівних педагогічних кадрів, зокрема менеджерів освіти, висвітлено В.І. Пуцовим, Р.Х. Шакуровим, Л.М. Карашук, В.В. Чапаком, В.В. Хохловою, І.Г. Нікітіним.

Узагальнення результатів контент-аналізу та дослідно-експериментальної роботи свідчить, що при досить значній кількості

досліджень з різних аспектів цієї проблеми ще не знайшли достатнього висвітлення методологічні, організаційно-педагогічні та психологічні засади управлінської підготовки студентів.

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів управління не виділяється і відповідно - не сприймається студентами як необхідний компонент і як функція професійної педагогічної діяльності. В результаті студенти не мають уяви про структуру управлінської діяльності, про етапи універсального управлінського циклу, особливості рефлексивного управління в системі "педагог-учень" З іншого боку, навіть уривчасті теоретичні знання про особливості управлінської праці, котрі не інтегровані в систему знань й не актуалізовані в практичній діяльності, так і залишаються чистою теорією, не закріплюються в управлінських уміннях і навичках.

Таким чином, сьогодні відчутною є суперечність між об'єктивною необхідністю підвищення рівня підготовки майбутніх вчителів до педагогічного управління та існуючою системою професійної підготовки студентів. Отже, з урахуванням ряду факторів (інтерес до досліджень, пов'язаних з управлінням навчально-виховним процесом, з роботою менеджерів освіти; значний ступінь розвитку менеджменту, в тому числі - менеджменту невиробничої сфери (в першу чергу - за кордоном); недостатню увагу до вивчення управління в системі "педагог-учень" і відповідно - до виокремлення особливостей управлінської підготовки майбутніх вчителів) наше завдання в цьому напрямі ми бачимо не в тому, щоб заново відкривати вже відомі у суміжних наукових галузях факти, а в тому, щоб коректно адаптувати напрацьовані менеджментом методики подолання особистісних обмежень професійного росту, самоудосконалення в управлінському аспекті.

Виходячи із вищезазначеного, нами було обрано таку тему дослідження:

“Особливості підготовки студентів до педагогічного управління в системі “педагог-учень””.

Об’єкт дослідження - система підготовки вчителя в університеті.

Предмет дослідження - умови і засоби підготовки студентів до педагогічного управління в системі “педагог - учень”.

Мета дослідження - визначення психолого-педагогічних особливостей та теоретичне обґрунтування процесу підготовки студентів до здійснення педагогічного управління в системі “педагог-учень”.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективна професійна підготовка майбутніх учителів буде можливою лише за таких умов:

- усвідомлення студентами управління як необхідної іманентної якості навчально-виховного процесу з формуванням відповідної спрямованості;

- оволодіння майбутніми педагогами теорією управлінської діяльності;

- формування в них комплексу професійно значущих управлінських умінь та навичок.

Виходячи з предмета, мети й гіпотези дослідження було визначено такі завдання:

1. Виявити особливості управлінського аспекту функціональної структури педагогічної діяльності, а також структуру системи управлінської підготовки як складової професійно-педагогічної підготовки.

2. Обґрунтувати зміст, форми і методи організації різних видів навчальної і позанавчальної діяльності студентів, спрямованої на забезпечення їх управлінської підготовки.

3. Визначити критерії і показники ефективної професійної підготовки майбутніх педагогів до здійснення управлінської діяльності в різних освітньо-виховних системах.

4. Розробити прогностичну модель підготовки майбутніх вчителів до педагогічного управління.

5. Запропонувати рекомендації по вдосконаленню управлінської підготовки студентів.

Методологічну основу дослідження становлять положення теорії пізнання; загально-філософські принципи; системно-структурний підхід; положення теорії управління, педагогіки, психології, соціології освіти щодо аналізу педагогічних і соціально-психологічних явищ.

Концептуальні положення дослідження. Системі “педагог-учень” властиві суб’єкт-суб’єктні взаємовідносини, але при цьому підсистема “педагог” є провідною підструктурою, якій поряд з іншими притаманна така професійно значуща властивість, як управління, що призводить до необхідності спеціальної управлінської підготовки майбутніх педагогів.

На різних етапах дослідження, залежно від визначених завдань, застосовувались різні методи дослідження: контент-аналіз, вивчення педагогічного досвіду, спостереження, анкетування, інтерв’ювання, бесіда, ділова гра, мозкова атака, включений експеримент, вивчення продуктів діяльності, математичні, статистичні методи, методи наукового синтезу і аналізу, порівняльного аналізу.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі 9 (з 10) факультетів Одеського державного університету, Спортивного клубу і Центру культури і дозвілля ОДУ, дитячих спортивно-оздоровчих комплексів “Чайка” (м. Іллічівськ), “Молода гвардія”, “Казковий” (м. Одеса), СШ № 56; № 37 (м. Одеса); № 3 (м. Іллічівськ). Всього спостереженням було охоплено близько 500 студентів ОДУ, 800 школярів, 50 викладачів ОДУ (в т.ч. - аспірантів) та 30 соціальних педагогів з дитячих комплексів.

Дослідження проводилось в три етапи.

На першому етапі (1991-1992 р.р.) здійснювалась розробка методологічних і методичних підвалин дослідження, проводився

констатуючий експеримент. Автор ознайомився з монографічною, періодичною літературою з теми дослідження. Велика увага була приділена вивченню дисертаційних досліджень з педагогіки, психології, соціальної психології, педагогічної психології, соціології, соціології освіти.

В ході констатуючого експерименту було уточнено характеристики сучасного студентства як соціальної верстви, визначено рівень його соціальної активності в усіх сферах суспільного буття, з'ясовано ставлення студентів до педагогічного управління як складової частини навчально-виховного процесу, визначено рівень їх управлінської підготовки.

На другому етапі (1993-1994 р.р.) було підбито підсумки першого етапу дослідження, у зв'язку з цим - уточнено його мету і завдання; відпрацьовано методологічний і методичний апарат проведення формуючого експерименту, визначено його базу, спланована подальша програма досліджень.

На третьому етапі (1995-1996 р.р.) проводився формуючий експеримент, головною метою якого було формування готовності майбутніх вчителів до здійснення педагогічного управління. Характерною особливістю формуючого експерименту було те, що під час його проведення ми сформували кілька (4) типів контрольних і експериментальних груп для того, щоб за допомогою порівняльного аналізу більш чітко визначити специфіку тієї чи іншої форми професійної управлінської підготовки. В цілому - підбито підсумки дослідження, оброблено його математичні, статистичні показники, визначено особливості управлінської підготовки студентів, побудовано прогностичну модель підготовки студентів до педагогічного управління.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні системи професійної підготовки майбутніх вчителів до управлінської діяльності в системі "педагог-учень"; в залученні до

педагогічних досліджень наукових розробок менеджменту; в розробленні і аналізі шляхів і засобів підвищення рівня управлінської готовності майбутніх вчителів; у визначенні особливостей такої підготовки.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробці двомірної схеми готовності педагога до професійної діяльності, що містить два нових види готовності - "управлінська готовність", "інноваційна готовність"; уточненні психолого-педагогічних засад підготовки студентів до педагогічного управління під час здійснення різноманітних форм навчально-виховної діяльності; обґрунтуванні принципів удосконалення цієї підготовки, посилення її практичної спрямованості на основі управлінських теоретичних знань.

Практична значущість дослідження полягає в розробці програмно-методичного забезпечення управлінської підготовки майбутніх педагогів в умовах вищих закладів освіти; в адаптації методичної розробки М.Вудкока і Д.Френсіса «Розкутий менеджер».

Результати дослідження можуть бути використані у подальших розробках проблем професійної підготовки студентів до педагогічного управління.

Вірогідність результатів дисертаційної роботи забезпечувалась методологічною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження, використанням взаємодоповнюючих методів дослідження, що відповідають його предмету, меті та завданням; поєднанням якісного та кількісного аналізу експериментального матеріалу; точністю його математичної обробки та графічного подання.

Апробація результатів дослідження відбувалась під час доповідей на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях (м. Одеса, Кам'янець-Подільський, Кіровоград, Харків, Івано-Франківськ); на щорічних звітних наукових конференціях Одеського університету, на міських та районних конференціях, методологічних семінарах

менеджерів освіти (1991-1995 рр). Результати дослідження опубліковано в 5 роботах.

Впровадження: методичні рекомендації, розроблені автором впроваджено в Одеському університеті; в організації навчально-виховного процесу в Одеському технічному коледжі, дитячих спортивно-оздоровчих комплексах “Чайка” (м. Іллічівськ), “Молода гвардія”, “Казковий” (м. Одеса), в СШ № 3 (м. Іллічівськ), № 56 (м. Одеса); в діяльності Об’єднання молодіжних клубів м. Одеси.

На захист вносяться:

1. Прогностична модель управлінської підготовки студентів, сутність якої полягає в інтеграції та взаємоузгодженні послідовних етапів цієї підготовки.

2. Система професійної підготовки студентів до педагогічного управління, що передбачає використання різних форм навчально-виховного процесу: курс лекцій, цикл семінарських, практичних занять; педагогічна (в т. ч. літня) практика; позанавчальна робота культурно-масового і спортивного напрямку.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури, що нараховує 210 назв, 6 додатків; ілюстрована 14 схемами, 35 таблицями, 25 діаграмами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об’єкт, предмет дослідження, сформульовано його гіпотезу, концепцію, мету і головні завдання, визначено методологічні та теоретичні основи, методи дослідження, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість одержаних результатів, форми їх апробації, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - “Характеристика управлінського аспекту педагогічної діяльності” розкрито сутність педагогічного управління як складової частини менеджменту невиробничої сфери, проаналізовано управлінський аспект функціональної структури педагогічної діяльності, розглянуто специфіку професійного розвитку особистості майбутнього вчителя у цьому напрямку.

При цьому дуже важливо визначитись з поняттєво-термінологічним апаратом, по-перше - з дефініцією, взаємозв'язком і співвідношенням таких категорій, як “організація” та “управління”. “Організацію” ми розглядаємо як складову частину, елемент “управління”. Застосування системного підходу до вивчення навчально-виховного процесу передбачає виділення педагогічних систем, що становлять собою цілісні утворення, які мають свою історію виникнення, етапи розвитку, взаємодію внутрішніх підструктур. Базові системоутворюючі елементи педагогічної системи - її структурні компоненти: мета; інформація; засоби комунікації; учні; педагоги.

Діяльнісна основа буття педагогічних систем описується набором функціональних компонентів: гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський. Перший (в ієрархічному плані) рівень педагогічної системи, що має весь набір системоутворюючих структурних і функціональних компонентів, представлений системою “педагог-учень”, тобто педагогічною системою, що створюється кожним вчителем. Якщо ж розглянути весь процес функціонування педагогічної системи з точки зору здійснення педагогічного управління, то функціональні компоненти можна визначити як складові частини, функції педагогічного управління. В цьому випадку мова йтиме про управлінський аспект педагогічної діяльності.

Зазначимо, що в професійній діяльності педагогічне управління існує в діалектичній єдності із самоврядуванням. При цьому студентське

самоврядування ми визначасмо як складне соціально-психолого-педагогічне явище, що є своєрідним проявом процесу демократизації, більш широкого делегування відповідальності: воно полягає в управлінні різними аспектами буття студентського колективу за допомогою органів самоврядування, дає додаткові педагогічні можливості для виховання, навчання, розвитку студентів (особливо - в управлінському аспекті) і функціонує згідно з соціально-психологічними закономірностями життєдіяльності і розвитку малих соціальних груп. Провідна задача студентського самоврядування - підготовка спеціаліста, що доповнюється і конкретизується в більш локальних завданнях:

- забезпечення безпосередньої, реальної і вирішальної участі кожного члена колективу, органів представницької і безпосередньої демократії в управлінні всіма сферами вузівського життя;
- пошук оптимальних і ефективних засобів і форм навчання, виховання; утвердження педагогіки співробітництва;
- забезпечення нової якості підготовки спеціалістів (з урахуванням проблем розбудови демократичної держави);
- розвиток гуманітарної вищої освіти;
- збагачення теоретичного змісту освіти і посилення його зв'язку з суспільною практикою;

Аналіз мікроструктури навчально-виховного процесу, що включає головні елементи педагогічної системи і динаміку внутрішніх системоутворюючих зв'язків, показує різний ступінь адекватності відображення педагогом мети наступної діяльності при різних рівнях його професійного розвитку. Таких рівнів виділяється п'ять: репродуктивний, адаптивний, локально-моделюючий, системно-моделюючий знання і поведінку, системно-моделюючий діяльність і відношення. При цьому стійкі управлінські зв'язки виникають лише після досягнення моделюючих рівнів професійної діяльності, яких, згідно даних анкетування, досягають лише біля чверті викладачів.

На цьому рівні професійна педагогічна діяльність набуває всіх якостей творчого процесу, який можна структурувати таким чином: постановка того чи іншого дидактичного чи виховного завдання, що становить собою своєрідну проблемну ситуацію; її осмислення і оцінка з наступним виникненням задуму майбутнього впливу; усвідомлення і уточнення конкретної мети задуму, що виник, для рішення того чи іншого завдання або проблемної ситуації; накопичення спостережень за об'єктом майбутнього впливу; вибір і реалізація найкращого варіанту з ряду обміркованих; безпосередній аналіз підсумків педагогічного впливу.

Також слід підкреслити ту особливість, що управління діяльністю учня носить своєрідний характер, оскільки мова йде про таке управління, при якому учень знаходиться в позиції суб'єкта, також спроможного до управління своєю діяльністю. Тобто це - управління процесами управління, що здійснює інша людина (учень). Таким чином, в даному разі можна говорити про рефлексивний процес - процес відображення однією людиною (вчителем) "внутрішньої картини світу" своєї чи іншої людини. Рефлексивний характер діяльності вчителя зумовлюється тим, що ця професія належить до групи професій, для яких властива міжособистісна взаємодія (тип професії "людина-людина"). З іншого боку, розгляд категорії "рефлексивне управління" показує, що хоча під час педагогічного процесу взаємовідносини "педагог-учень" і мають суб'єкт-суб'єктний характер, та все ж таки педагог в цьому процесі грає провідну роль, відповідаючи перед суспільством за якість і кінцевий результат цього процесу. Підкреслимо, що цілком правильним є і зворотнє твердження: не зважаючи на те, що педагог грає провідну роль в навчально-виховному процесі, взаємовідносини "педагог-учень" залишаються суб'єкт-суб'єктними.

Різні види рефлексії створюють своєрідну шкалу, ієрархію, в якій ранг рефлексії позначає кількість адекватних моделей розумових

операцій свого комунікативного партнера, що створюються особистістю. Тільки оволодіння високими рівнями рефлексії дозволяє педагогу успішно справлятися з професійними завданнями. Закономірності педагогічної рефлексії складають невід'ємний елемент теоретичного фундаменту управління навчально-виховним процесом. Отже рівень рефлексії безпосередньо залежить від ступеню професійної готовності педагога.

При аналізі та інтегруванні різних підходів до виділення видів готовності майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності була вироблена матрична (двовірна) схема класифікації видів готовності. Перша основа класифікації - по виду діяльнісних підструктур особистості, що формуються. Формоутворюючі види готовності: психологічна (готовність, що визначається сформованістю мотивів, інтересів, потреб, спрямованості, рефлексії); теоретична (така, що визначається засвоєнням комплексу знань); практична (та, що визначається формуванням системи вмінь та навичок). Друга основа - по змісту мотивів, знань, умінь, навичок. Змістовні види готовності: гуманітарно-гуманістична (світоглядна, загальнокультурна); загальнопедагогічна; спеціальна (предметна) педагогічна; управлінська; інноваційна. Виділення двох останніх - нетрадиційних видів готовності диктується, щодо управлінського виду - провідною роллю вчителя в системі "педагог-учень". необхідністю постійного управління навчально - виховним процесом. Виділення інноваційного виду готовності детерміновано умовами життя в сучасному динамічному світі, що швидко змінюється. Сучасний професіонал повинен бути готовим до ініціювання цих змін, здійснення інноваційного процесу.

Враховуючи особливості цілеспрямованої спеціально організованої професійної підготовки студентів, можна виділити такі стадії формування управлінської спрямованості, знань, вмінь, навичок: переконання в необхідності отримання управлінських знань, умінь,

навичок; трансляція теоретичних знань з основ управлінської діяльності; виявлення в навчально-виховному процесі форм діяльності, пов'язаних з проявом управлінських умінь і навиків; отримання і вдосконалення в перебігу їх здійснення практичних професійних управлінських умінь і навичок. Отже, розробка системи управлінської підготовки майбутніх вчителів повинна мати комплексний характер, з урахуванням взаємозв'язку і співвідношення різних форм, умов підготовки з одного боку і змісту підготовки - з іншого. Ефективній і змістовній підготовці майбутніх вчителів сприяє також всебічне зближення навчальної і майбутньої професійної діяльності студентів.

Розв'язання сучасних завдань педагогічного управління ставить питання про необхідність формування спеціальної наукової галузі - педагогічного менеджменту, що мав би два рівні досліджень: управлінська діяльність керівних працівників педагогічної системи (менеджерів освіти) і управлінська діяльність педагога в системі взаємодії "педагог-учень".

Поняттєво-термінологічний апарат педагогічного менеджменту повинен формуватись з урахуванням теоретико-методологічних положень педагогіки, психології, менеджменту, теорії соціального управління. Головне його завдання - виявлення найбільш ефективних форм, засобів здійснення управлінської діяльності і відповідно - ефективна підготовка майбутніх учителів до управлінського аспекту професійної педагогічної діяльності. В методичному плані - актуальним є педагогічне засвоєння і адаптація вже опрацьованих методик і розробок менеджменту з формування управлінської спрямованості, знань, умінь, навичок.

Отже, можна зазначити, що в системі "педагог-учень" вже присутній елемент управління, який зумовлює необхідність спеціальної управлінської підготовки майбутніх педагогів. Суб'єкт-суб'єктний характер відносин в навчально-виховному процесі робить необхідним

застосування педагогом рефлексивного управління і володіння високими рангами рефлексії. При цьому, як показує аналіз мікроструктури педагогічного процесу, управління стає іманентною рисою педагогічної діяльності за умови досягнення високих (моделюючих) рівнів професійного розвитку.

Другий розділ дослідження - "Обґрунтування змісту і шляхів підготовки майбутніх учителів до управлінської діяльності" присвячений діагностуванню рівня професійної підготовки студентів до педагогічного управління, а також розробці і втіленню програми управлінської підготовки студентів з опрацюванням і залученням однієї з адаптованих менеджментських методик.

На етапі констатуючого експерименту ми визначили загальні соціальні характеристики студентства, а також діагностували ступінь розвитку їх управлінських якостей, різних компонентів готовності до здійснення педагогічної діяльності. Досягалось це завдяки використанню широкого спектру методів: анкетування, інтерв'ювання, бесіда, включене спостереження, завдання по визначенню управлінських термінів, ознайомлення з продуктами діяльності, визначення культурно-професійної ролі та інше.

Узагальнивши результати вивчення проблеми дослідження, що дозволило виявити недостатню готовність студентів до здійснення управлінської діяльності, ми перейшли до формулюючого педагогічного експерименту. За його методичний базис було взято адаптовану нами розробку "Розкутий менеджер" М. Вудкока і Д. Френсіса. Даними науковцями виділено одинадцять провідних факторів, що впливають на професійну діяльність кожного управлінця. Відповідно до кожного фактору було виділено компоненти (елементи) управлінської діяльності: А (здатність управляти собою); В (чіткі цінності); С (чіткі особисті цілі);

D (продовжений саморозвиток); E (хороші навички рішення проблем); F (творчий підхід); G (вміння впливати на оточення); H (розуміння особливостей управлінської праці); I (здатність управляти); J (уміння навчати); K (уміння налагодити групову роботу). Виділені Вудкоком-Френсісом компоненти ми об'єднали в кілька блоків, підструктур, відповідно до прийнятих у вітчизняній психолого-педагогічній науці категорій: 1 (A) - самоорганізація, самоконтроль (підсистема управлінської рефлексії); 2 (B; C) - світогляд, професійна спрямованість; 3 (F; D) - інноваційний потенціал; 4 (H) - теоретичні управлінські знання; 5 (I; (E; G; J; K)) - уміння і навички різних етапів управлінського циклу, в т. ч. I - загальноуправлінські уміння і навички.

У цьому розділі викладено сутність адаптованого варіанта запропонованої методики подолання потенційних обмежень професійної діяльності. Студенти відповідали на 110 запитань (по 10 - на кожний компонент управлінської діяльності) анкет "Ви самі" (самооцінка) та "Інші" (експертна оцінка). Ті компоненти, що набрали найменшу кількість балів (позитивних відповідей в межах від 0 до 10), вважаються потенційними обмеженнями (або обмежуючими компонентами), тобто такими, що стримують професійне зростання педагога в управлінському аспекті. Було розроблено шкалу, що давала змогу встановлювати зв'язок між ступенем розвитку зазначених компонентів і рівнем професійної діяльності педагога:

репродуктивний рівень - 0 - 3,5 бала;

адаптивний рівень - 3,5 - 6,5 балів;

локально - моделюючий - 6,5 - 8,5 балів;

системно - моделюючий знання і поведінку - 8,5 - 9,5 балів;

системно - моделюючий діяльність і відношення - 9,5 - 10,0 балів.

Тим компонентам, що були визначені за потенційні обмеження, під час теоретичної, практичної, психологічної підготовки приділялась

додаткова, більша увага, що сприяло цілеспрямованому і ефективному подоланню цих обмежень респондентами.

Характерною особливістю формуючого експерименту була також варіативність змісту, форм і методів управлінської підготовки. В процесі підготовки контрольні і експериментальні групи комплектувались в кількох варіантах. Кожний варіант передбачав ту чи іншу, але відмінну від других форму педагогічної взаємодії із студентами:

I. Експериментальна програма курсу “Педагогіка і методика виховної роботи”. Тут є можливість виділення в лекційних та семінарських заняттях питань, пов'язаних з управлінським аспектом професійної педагогічної діяльності, перш за все з метою набуття студентами теоретичних знань з цієї проблематики.

II. Факультативний курс “Управлінські аспекти професійно-педагогічної діяльності (Педагогічний менеджмент)” для студентів-активістів при Центрі культури і дозвілля Одеського державного університету. Характерна риса - до педагогічної взаємодії залучаються студенти, що вже мають деякий досвід в управлінській сфері (культурно-масова робота, перш за все - підготовка і проведення КВН-івських зустрічей).

III. Педагогічна практика студентів (з постійним консультуванням з проблем педагогічного управління). Потрібно враховувати, що тут студенти отримують перший досвід педагогічної, в тому числі - управлінської діяльності.

IV. Літня практика студентів (з одночасним читанням факультативного курсу “Педагогічний менеджмент”). У всіх відношеннях - це найбільш збалансований експериментальний варіант підготовки студентів до педагогічного управління, оскільки тут досить повно представлені всі компоненти професійної управлінської підготовки (табл. 1).

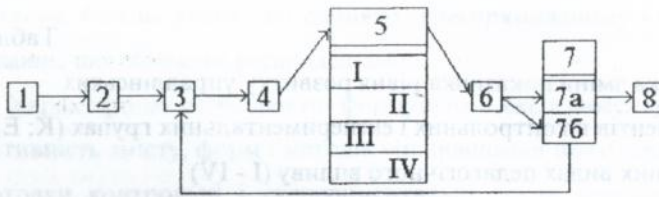
Таблиця 1

Динаміка зміни показника рівня розвитку управлінських компонентів в контрольних і експериментальних групах (К; Е) при різних видах педагогічного впливу (I - IV)

Види впливу	I		II		III		IV	
	1	2	1	2	1	2	1	2
К	4,60	4,96	4,66	4,98	3,98	4,20	3,57	3,97
Е	4,58	7,20	4,66	7,60	4,02	7,17	3,57	7,13

Як бачимо, стійке і значне зростання рівня розвитку управлінських компонентів спостерігається лише в експериментальних групах. Показники контрольних груп, які були на адаптивному рівні, так на ньому і залишились, в той час, як в експериментальних групах цей показник зріс до рівня локально-моделюючого, що забезпечує сприятливі початкові умови для успішної професійної педагогічної діяльності. Для забезпечення вірогідності даних, показники в контрольних і експериментальних групах фіксувались, крім того, за допомогою інших допоміжних методів, що дало подібні результати.

На основі врахування результатів аналізу та інтегрування проведених досліджень нами була розроблена прогностична експериментальна модель підготовки студентів до управлінської діяльності. Ця модель складається з кількох автономних етапів, підструктур, кожна з яких апробована, уточнена і скоректована на практиці, а потім всі вони узагальнені і взаємопов'язані в одну цілісну схему з урахуванням особливостей кожного з етапів (в дисертації модель розглядається розгорнуто, а тут подамо її у скороченому вигляді (мал. 1)).

Мал. 1. Схема блоків прогностичної експериментальної моделі підготовки студентів до професійно-педагогічної управлінської діяльності.

1 - Проведення соціально-психологічної діагностики.

2 - Проведення індивідуальної діагностики.

3 - Розроблення програми управлінського розвитку, саморозвитку.

4 - Визначення рівнів розвитку компонентів професійно-педагогічної управлінської діяльності.

5 - Впровадження варіативних (I - IV) за змістом і формами програм управлінської підготовки.

6 - Підсумки виконання програми розвитку, саморозвитку.

7 - Визначення рівня управлінської підготовки:

7a - достатній;

76 - недостатній.

8 - Кваліфікаційна оцінка спеціаліста, підготовленого до здійснення педагогічного управління в професійній діяльності.

На більш високому рівні діагностики (соціальному) використовується переважно метод анкетування (3 анкети). Спочатку визначаються деякі, найбільш суттєві характеристики сучасного студентства в соціальному ракурсі: соціально-економічному, соціально-політичному, соціально-психологічному.

В межах другого блоку експериментальної моделі здійснювалось індивідуальне діагностування, на основі якого визначався особистісний рівень управлінської і загальнопрофесійної підготовки.

Третій блок моделі передбачає методологічну і методичну розробку програми управлінського розвитку, саморозвитку. Виділення управлінських компонентів в методиці "Розкутий менеджер" має кілька взаємопов'язаних аспектів: методичний аспект (1) - можливість покомпонентно визначити слабкі і сильні сторони управлінської підготовки; методологічний аспект - засіб упорядкування інформації, тобто по суті - програма спецкурсу "Педагогічний менеджмент"; методичний аспект (2) - визначивши потенційні обмеження в різних експериментальних групах, ми маємо можливість цілеспрямовано покомпонентно формувати більш високий рівень управлінської готовності.

У процесі управлінської підготовки здійснюється варіативний підхід, що дає змогу опрацювати запропоновану методику підготовки студентів до різних сторін професійної діяльності в умовах різноманітних видів педагогічної взаємодії.

Підсумки виконання програми професійного розвитку, саморозвитку в управлінському аспекті підводяться за допомогою повторного анкетування - анкети "Ви самі", "Інші" (аналіз показників анкет, різниці між цими показниками, їх середнього арифметичного). У випадку, коли значна частина студентів не досягає необхідного і достатнього рівня управлінської готовності, передбачено канал зворотнього зв'язку - можливість внесення коректив в програму управлінського розвитку, починаючи з третього етапу - розроблення програми. У випадку досягнення оптимального рівня, ми виходимо на комплексну двомірну схему професійної готовності, тобто отримуємо спеціаліста, підготовленого до здійснення педагогічного управління в професійній діяльності.

Отже, нами визначено важливі умови, особливості підготовки майбутніх педагогів до управлінської діяльності:

- необхідність досягнення належного рівня управлінської підготовки викладачем, його спрямованість на творчу роботу;

- зацікавленість студентів, їх спрямованість на саморозвиток, подолання обмежень свого професійного зростання, оволодіння більш високими рангами педагогічної рефлексії;

- диференційований підхід до студентів, врахування їх індивідуальних особливостей, що визначаються, як завдяки методиці "Розкутий менеджер", так і з використанням допоміжних методик.

Аналіз проблеми та результати дослідно-експериментальної роботи дали змогу зробити такі висновки:

1. Розгляд структури професійної педагогічної діяльності показує, що управління є іманентною, необхідною, атрибутивною рисою навчально-виховного процесу, який має суб'єкт-суб'єктний характер. Але педагог в цьому процесі відіграє провідну роль, відповідаючи перед суспільством за його якість і кінцевий результат. Оскільки учень знаходиться в позиції суб'єкта, також здатного до управління своєю діяльністю, мова тут йдеться про управління процесами управління, що здійснює інша людина, тобто - про так зване рефлексивне управління. Педагогічне управління включає всі функціональні компоненти будь-якої педагогічної системи: гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський.

2. Порівняння управлінської (в професійному розумінні слова) та педагогічної діяльності показує їх неабияку структурну подібність, що дає можливість коректної адаптації теоретичних і особливо методичних розробок менеджменту, присвячених професійній управлінській підготовці.

3. Враховуючи дефіцит навчального часу, необхідний ретельний пошук навчальних і позанавчальних форм діяльності, що могли б бути пристосовані до управлінської підготовки (лекції, семінарські, практичні заняття, педагогічні, в тому числі літні практики, робота в Центрі

культури і дозвілля, Спортивному клубі, студентське самоврядування, педагогічний дискусійний клуб та інше). Підготовка до управлінської діяльності повинна входити як складова частина, пронизувати вже існуючу систему професійної підготовки, гармонійно поєднуючи в собі її теоретичні, практичні та психологічні аспекти. Тому управлінська підготовка повинна бути комплексною, багатомірною, охоплювати всі форми організації навчально-виховної діяльності.

4. Для визначення ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів до управлінської діяльності не можна застосовувати якусь одну методику. Навпаки, тут треба використовувати комплекс методик, що взаємно доповнюють одна одну. Але при цьому одна з них може бути провідною, чільною. Саме так нами було використано адаптовану методичну розробку "Розкутий менеджер", що дозволило покомпонентно визначати рівень готовності студентів до здійснення управлінської діяльності, а також цілеспрямовано розроблювати і впроваджувати індивідуально орієнтовану, варіативну програму управлінської підготовки.

5. Аналіз всіх стадій проведеного дослідження та їх інтеграція дає змогу побудувати прогностичну експериментальну модель підготовки студентів до управлінської діяльності (мал. 1). Ця модель складається з кількох автономних підструктур, кожна з яких апробована, уточнена і скоректована на практиці, а потім всі вони узагальнені і взаємопов'язані в одну цілісну схему. Проте комплексна перевірка моделі як цілісного утворення на практиці - ще попереду.

Дослідження не претендує на вичерпне розв'язання зазначеної проблематики. Необхідний більш ретельний розгляд виокремлених особливостей підготовки студентів до педагогічного управління. Також подальшого вивчення і розроблення потребують методологічний, методичний, поняттєвий апарат педагогічного менеджменту; проблеми педагогічної адаптації теоретичних і практичних надбань менеджменту;

порівняльний аналіз ефективності різних форм управлінської підготовки; механізм цілісного, комплексного впровадження експериментальної моделі в навчально-виховний процес; можливості післядипломної управлінської підготовки вчителів тощо.

Основні положення та методичні здобутки дисертаційного дослідження відображено у таких публікаціях автора:

1. Педагогический менеджмент. Профессиональная подготовка педагога в управленческом аспекте: Методическое пособие. - Одесса - Киев, 1996. - 54 с. У співавторстві.
2. Самоврядування як складова частина системи неперервної освіти // Неперервна педагогічна освіта: проблеми та перспективи. - Кам'янець-Подільський, 1993. - с. 28-29.
3. Проблеми і пріоритети державної політики у царині педагогіки в Україні // Проблеми сучасної політики та шляхи її здійснення. - Одеса, 1993. - с. 441-442.
4. Управленческая культура и культура семейных отношений // Семья в кризисном социуме. - Харьков, 1994. - с. 32-33.
5. Гуманістичні аспекти антитетичної філософії Г. Сковороди як методологічні підвалини концепції самовдосконалення // Модернізація системи освіти в Україні на засадах національних традицій та етнопедagogіки, гуманізації і демократизації, світового досвіду: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Частина 2. - Івано-Франківськ: Плай, 1995. - с. 42-44. У співавторстві.

Кудрин О.В. Особенности подготовки студентов к педагогическому управлению в системе "педагог-учащийся".

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины. Киев, 1996.

В диссертации рассматриваются условия, средства и особенности подготовки студентов к педагогическому управлению в системе "педагог-ученик". Дан историко-теоретический анализ управленческого аспекта педагогической деятельности как составной части менеджмента производственной сферы. Рассмотрена функциональная структура педагогической деятельности в управленческом аспекте

Осуществлено обоснование содержания и путей управленческой подготовки будущих учителей. Разработана прогностическая модель подготовки студентов к управленческой деятельности.

Подписано в печать 26.02.97

Объем 1,0 усл. печ. л.

Тираж 100 экз.

Kudrin O.V. The Peculiarities of the Students' Training for the Pedagogical Management in the "Teacher-Pupil" System.

The given master's Pedagogical Sciences thesis is on the speciality 13.00.04 - Professional Pedagogics. The Institute of Pedagogics and Psychology of Professional Education of the APS of Ukraine. Kyiv, 1996.

The conditions and means of the students' training for the pedagogical management in the "teacher-pupil" system are being considered in the thesis. The historico-theoretical analysis of the administrative aspect of the pedagogical activities as a constituent part of the management of unindustrial sphere has been given. The functional structure of the pedagogical activities in the administrative aspect has been examined.

A basis of the content and ways of management training of future teachers have been accomplished.

A forecasting model of the students' training for the management activities has been worked out.

Ключові слова: педагогічне управління, професійна підготовка студентів, педагогічний менеджмент.

Подписано к печати 26.10.96. Формат 60x84/ 16

Объем: 1,0 усл-печ л., 1,0 уч-изд л.

Тираж 100. Заказ 47

“Стандарт-ойл”.

Шкодова гора, 2

435841

AV 36.023
AV 36.023